

TOHUMLAR CANLIDIR YAŞARLAR

Abdullah AYSU*

Öz: Tohum, bitkisel üretimin ve gıda zincirinin ilk halkasıdır. Bu nedenle üretici köylüler ve tüketiciler için tohum yaşamla eş öneme sahiptir. Diğer pek çok mücadele biçiminin yanı sıra bugün geçimlik tarımla uğraşan çiftçiler yerel tohumları takas ederek yaygınlaştırmakta, toprakta üretimi sürdürerek, tohumların değişen iklim koşullarına adaptasyonu için mücadele etmektedir. Böylelikle şirket tohumculuğuna karşı yerel tohum korunmakta, bu amaçla çeşitli kesimler birlikte tohum takas şenlikleri düzenlemektedir. Etkinliklerle sadece tohum üretimini yaşatmak değil, aynı zamanda bu tohumlardan elde edilen ürünlerden gıdaların türetilmesi, bu gıdaların tüketiciye aracısız ulaşması için çalışılmaktadır. Bu çabalarla gıda egemenliğinin tekrardan üretici ve tüketiciye geçmesi için ilham sağlanmakta, başka bir dünyanın mümkünlüğüne ışık tutmaktadır.

Anahtar sözcükler: yerel tohum, GDO, mücadele

Seeds are Alive, They Live

Abstract: *Seed is the first link in vegetative production and food chain. For this reason seed actually means life for farmers and consumers. Besides struggles waged in other walks of life, subsistence farmers spread local seeds by barter and try to ensure the adaptation of seeds to changing climatic conditions by keeping production. In this way local seed is protected against others marketed by big companies and people get together to organize seed exchange festivals for this purpose. These activities envisage not only the sustenance of seed production but also encouraging the consumption of food processed from their seeds and their reach to consumers without intermediaries. These efforts inspire the idea of having producers and consumers gaining the first hand in food chain and suggest the possibility of another world different from what we have today.*

Key words: *local seeds, GMOS, struggle*

Giriş

Şirketlerin en büyük hayali, çiftçiyi/köylüyü kendilerine bağımlı kılmak, tarım ve gıdayı kontrollerine almaktır. Şirketlerin bu hayallerini gerçekleştirebilmeleri de, ancak tohumu ele geçirmekle mümkün olabilir. Çünkü tarımsal üretimi kendi denetimleri altına almak isteyen şirketler bilirler ki, eğer, çiftçinin tohumu varsa dışarıdan hiçbir girdi almadan bile üretim yapabilir. Çekici gücü kendi hayvanlarıyla sağlayabilir, gübreyi hayvanlarından ve bitkilerinden elde edebilir, zararlılarla kendi yöntem ve deneyimleriyle baş edebilir.¹ Bu nedenle, şu konu çok önemlidir: Şirketlerin tarım ve gıdada denetim kurmaları için tohumu ele geçirmeleri şarttır.

Ne yazık ki, *yeşil devrim* sayesinde tohum, şirketler tarafından önemli ölçüde ele geçirilmiş, özelleştirilmiştir. Tohumu özelleştiren şirketler, hibrit tohumu anahtar olarak kullanarak tarımı kontrollerine almışlardır.

Şöyle; Çiftçi, şirketlerin özelleştirdiği (hibrit) tohumları satın alır ve toprağına saçar/eker. Fakat ektiği bu

tohumdan yüksek verim alabilmesi, bol kimyasal gübre kullanmasına bağlıdır. Gübreyi toprağına saçı-ğında ise sadece esas yetiştirdiği bitkiyi beslemiş olmaz; topraktaki diğer tohumları da besler. Beslenen diğer tohumlardan çıkan bitkiler, esas bitkinin topraktan alacağı besine ortak olur ve esas bitkinin gelişmesi zayıflar. Bunun için ekili tarladaki esas bitkinin dışındaki yabancı otlardan temizlemesi, bunun için de, yabancı ot ilacı kullanması gerekir. Böylece çiftçinin şirketlerden aldığı hibrit tohumla başladığı üretim serüvenine tohumdan sonra gübre ve yabancı ot ilacı kullanma zorunluluğı da eklenmiştir.

Serüven bitmemiş, devam etmektedir: Bu kez de gübrenin beslediği diğer otların yapraklarının altına yumurtalarını saklayan böcekler çoğalmaya başlar. Böcekler de esas bitkiye ve onun yetiştirdiği ürüne zarar vermeye başlar. Artık onları ortadan kaldırmak için böcek öldürücü ilaç kullanmanın da zamanı gelmiştir. Bütün bu üretim sürecinin sonunda elde edilen üründen çiftçi tohumunu da ayıramayacaktır.

*Çiftçi Sen Kurucu Genel Başkanı

Geliş Tarihi / Received : 23.04.2017

Kabul Tarihi / Accepted : 21.07.2017

Çünkü o ürünü tohum olarak kullanmaya kalkması halinde ekeceği bu tohum kısırlaştırılmıştır, çimlen(e)mez. Çimlenmeyeceği için bitki yetişmeyecektir. Bu koşullarda çiftçi, üretime devam edebilmek için tohum şirketlerinden tekrar tekrar tohum almak zorunda bırakılmıştır.

Bu fasit daire her yıl böyle sürer, tekrarlanır gider. Şirketler böylece tohumu ele geçirerek yürüttüğü operasyon sayesinde tarımı kontrollerine alarak ilerler. Bütün bu süreçte çiftçi sömürülen, toprak ve su kirlenen, iklim ısınan, insanların kullandığı ürünler kalıntılı olduğu için sağlığı risk altına giren, şirket ise semiren, para istifleyen olur.

Şimdilerde ise şirketler tohumların genleriyle oynayarak tohumla birlikte tarım ve gıdada başka türden denetim mekanizmaları geliştirme oyunlarına girişmiş durumdadır.

Kısır döngüye mecbur değiliz, yerel tohum var

Oysa yerel tohumun kullanılması sonucunda elde edilen ürünlerden çiftçi tohumunu ayırabilir ve ekebilir. Ektiği yerel tohum çimlenir, bitkiye dönüşür ve o bitki bol ürün de verir. Yerel tohum hastalık ve böceklerle karşı daha dirençli olduğu için ilaç kullanmayı gerektirmez. Ayrıca ilaç kullanımının gerekli olduğu durumlarda çiftçi, doğal yollarla ilacını kendisi yapabilir ve kullanabilir. Bu ilaçlar sağlık sorununu da oluşturmaz. Yer altı ve yerüstü sularını kirlilemez. Gübre olarak, hayvan gübresi, yeşil gübre, kompost, münavebe bitkisi olarak baklagil üretimi yaparak bitkiye verilen kimyasal gübreden daha iyi besler. Toprağa ve suya da zarar vermemiş olur, küreyi ısıtmaz, soğutur. Bitkiyi kimyasal gübreden daha iyi besler.

Evet, bu genel girişin ardından Türkiye tarımının dünden bu güne olan sürecine ve yerel tohumu korumaya amaçlı mücadelelere bakabiliriz.

Türkiye’de tohumun çileli yolculuğu

Anadolu tarımın ilk başladığı yerlerden biridir. Birçok değişik iklim kuşağını kapsar. Anadolu’da ayrıca çok farklı uygarlıklar barındı, çok göç alıp verdi. Göçlerle Anadolu topraklarına, iklimine, yağış rejimine uyum sağlayabilen birçok tohum, değişik bitki çeşidi Anadolu’yu mesken eyledi. Böylece Anadolu büyük bir çeşitliliğe sahip oldu. Adapte olan her çeşit farklı bir lezzet ve uygarlık başka bir kültür bıraktı. Anadolu bu sayede lezzetler ve kültürler coğrafyası oldu. Anadolu insanı tohumları geliştirdi, üretimde kullanarak yaşattı. “Yeşil devrim” bu topraklara girene kadar, böyle sürdü yaşam.

Devletin tarıma müdahalesi de “yeşil devrim” uygulamasına geçene kadar, yerel tohum çeşitleri yerel hayvan cinslerini ıslah ederek verimliliği artırmak şeklindeydi. Bu amaçla birçok kurum ve enstitü kuruldu.

Türkiye’de tohumun yolculuğunu anlatmak için 1980 öncesi ve sonrası olarak ele almamız daha doğru ve açıklayıcı olur.

1980 öncesi dönem

Cumhuriyetin kuruluşuna kadar tohumda geleneksel tedarik sistem ağırlıklıydı. Cumhuriyetle birlikte tohum üzerine çalışmalar başladı. Arayışlar artırıldı, çeşitlendirildi. Yeşilköy Ziraat Araştırma Enstitüsü 1923 yılında kurularak, tohum ıslah çalışmalarının temeli atıldı. Her tür tohum ve fidanların bedelsiz dağıtımı, devlet yönetiminde fidanlık kurulması ve çiftçinin eğitimi için 1925 yılında 682 sayılı Yasa çıkarıldı. Verimin artırılması hedeflendi. 1925 yılında yine Tohum Islah ve Üretim İstasyonları kurulmaya başlandı. Köy çeşitleri üzerinde seleksiyon ve adaptasyon çalışmaları yapıldı. Tahıllara ait tohumlar geliştirildi.

Hemen bir yıl sonrasında 1926’da Umumi Ziraat Laboratuvarı kuruldu. Laboratuvarlar önceleri bitki ıslahı ağırlıklı çalıştı. Daha sonra çiftçilere aktarılacak pratik yöntemleri de araştırma görevini üstlendi. Çeşitli tarihlerde ismi değiştirildi. Son olarak Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü adını aldı.

1937 yılında Ziraat Kombinalar İdaresi kuruldu. Kombinaların görevi, ıslah edilmiş tohum üretmek ve köylüye dağıtmak olarak belirlendi. Islah edilmiş tohum ve modern tarım araçları kullanılarak buğdayın üretim maliyetini düşürme amaçlandı. Ayrıca, köylünün elindeki tohumların ıslah edilerek üretimin artırılması amacıyla çeşitli tarihlerde pek çok kanunlar çıkarıldı. Çıkarılan bu kanunlar sayesinde 1923–1940 yılları arasında buğday üretimi %274, pamuk üretimi %45, tütün üretimi %51 arttı.

1950 yılında Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü (DÜÇ) kuruldu. Daha doğrusu kombinalar Devlet Üretim Çiftlikleri ismini aldı. Kombinaların sadece ismi değiştirilmiş olmadı. Görevleri de yüksek verimli tohumluk üretmek, çiftçilere modern tarımı öğretmek görevleri de verildi. Böylece çeşit geliştirme, tohumluk üretim ve dağıtım programları görece daha iyi organize edilmeye başlandı.

Türkiye, Uluslararası Tohum Test Birliği’ne 1963 yılında üye oldu. Üyelikle birlikte ülkemizde çeşit

geliştirme ve tohumculuk çalışmalarında uluslararası kurallar uygulanmaya başlandı. Tohumlukların Tescil, Kontrol ve Sertifikasyonu Hakkında 1963 yılında 308 sayılı Kanun çıkarıldı. Tarım Bakanlığı tohumculuk konusunda yetkilendirildi; tohumluk yetiştiren, dağıtan, satan, ithal ve ihraç eden özel ve tüzel kişiler Bakanlığın teftiş ve denetimine tabi oldu. 1980 yılına kadar bu sistem devam etti.

Özcesi; 1980'lere kadar tohumculuk sektörü kamunun elinde kaldı, denetlendi, fiyatlar devlet tarafından belirlendi.

1980 sonrası dönem

Tohumculuk politikası 1980 sonrası değişti/değiştirildi. Kamu esaslı tohumluk tedarik sisteminden özel sektörü esas alan tohumluk endüstri sistemine geçildi. Başka bir deyişle bu dönem, kamu yerine şirketlerin ikâme edilmesi dönemi oldu. Süreç, kamunun yerine şirketlerin ikâme edilmesinin beraberinde çiftçilerin tohumla başlayan özgür üretim hakkının elinden alınması, çokuluslu tohumculuk şirketlerine çiftçilerin bağımlı kılınması/mahkûm edilmesi süreci de, denilebilir. Bu bağlamda çokuluslu tohum şirketlerinin istekleri Hükûmetler eliyle aşamalar halinde gerçekleştirildi.

Önce çeşit tescilli 1982 yılında kolaylaştırıldı. Özel sektöre ürettikleri tohumluğun fiyatını belirleme yetkisi 1983 yılında verildi. Dünya Bankası'nın isteği üzerine 1984'de Kanun ile tohum ithalatı serbest bırakıldı ve ithalat için sübvansiyon verilmeye başlandı. Tohumluk teşvik kararnamesi 1985'de çıkarıldı. bu kararnameyle birlikte özel tohumculuk kuruluşlarının sayısı hızla arttı. Tohum ithalatına 1988'de gümrük muafiyeti uygulamaları getirildi. 5042 sayılı İslahçı Hakları Kanunu 2004 de çıkarıldı.²

Ve tohumculukta dananın kuyruğu 2006 yılında koptu/koparıldı. 5553 sayılı Tohumculuk Yasası çıkarıldı. Çıkarılan Kanun ile birlikte özel sektörün önü tamamen açıldı. Özel sektör tohumluk üretimi ve ticaretine egemen kılındı.

Çiftçi ve tohum

Oysa kendi ürettiği ürününden tohumunu ayırabilene çiftçi denir. Ürettiği ürününden tohumluğunu ayıramayıp dışarıdan tohum alarak devam edene çiftçi denilmediğine göre, Tohumculuk Kanunu ile aslında çiftçilerin çiftçilikle olan bağı koparılmış oldu! Ayrıca, hükûmetler şirketlerin tohum konusunda kontrolü eline almasını pekiştirecek politik kararları aldı ve uyguladı, uygulamaya da hâlâ devam ediyor. Örneğin yerel tohumlara destek verilmezken, sertifikalı şirket tohumları desteklenerek teşvik ediliyor.

Şirketler buna gerekçe olarak, kendi tohumlarını; "verimliliği artırır, açlığa ve yoksulluğa çare olur" şeklinde sunuyor. Gerçek olmayan bu asılsız söylem ve propagandalarla kamuoyu yanıltılıyor.

Canlıya sahip olma hakkı

Bilindiği üzere insanoğlunun tarıma başladığı ilk yıllarda buğday yabancı bir ottur. Olgunlaştığı zaman başaklar çatlar, tohumları toprağa saçılırdı. Buğdayın doğadaki devamlılığını sağlayan da esasen budur. Ancak bu durum tohumun toplanarak üretim yapılmasına olanak vermiyordu. Kadın çiftçiler önce bu başaklar arasında tohumlarını saçmayanları seçmek suretiyle üretime başladılar. Yani doğada, tohumluğunu ekme, seçtiği tohumu tarlaya saçma yöntemiyle ıslah çalışmaları yapmaya başladılar ve böyle de yapageldiler. Ekseriyetle kadınlar bu ıslah ve geliştirme çalışmalarını laboratuvarlarda değil, doğanın bağrında uygulamalı olarak yaptılar. Bu süreç ve üretim tarzı on binlerce yıldır sürmektedir.³

Buğday, arpa, çeltik ve daha birçok bitki kadın çiftçilerin binlerce yıldır sürdürdüğü ıslah çalışmaları ve bilgeliğiyle bugüne kadar geldi. Bu ürün çeşitliliğini hem artırdı hem de devamlılığını sağladı. Bu gerçeklere rağmen şirketler bugün kendilerini yeniliklerin ve fikri mülkiyetin tek kaynağı olarak görmekte ve anlatmakta sakınca görmüyorlar. Patentini aldığı "bitkinin sahibi benim" diyerek o canlının sahibi oluyorlar. Yani bir tür gen korsanlığı, "hırsızlığı" yapıyorlar. Oysa genleriyle oynadıkları bu canlı(lar) yüzyıllardır zaten doğada da yaşayagelmektedir. Çünkü tohumlar canlıdır. Yaşarlar. Bu yılın tohumu bir önceki yılın tohumundan farklıdır. Bir sonraki yılın tohumları da bu yılın tohumlarından değişik olacaktır. Bu yerel tohumlarda böyledir. Hibrit tohumlarda tohum standartlaştırılır. Her yıl aynı vasıfta tohum üretilir ve satılır. Yıllara göre doğanın belirlediği tohum yerli tohum, doğanın belirlemediği şirketlerin aynılaştırdığı tohum hibrit tohumdur. İşte bu hibrit tohum çok yıllık olarak yaşamaz; şirketler, çiftçiler her yıl gelip onlardan satın alsın diye tohumlara bir yıllık ömür biçmişlerdir. Aslında şirketlere tanınan patentleme hakkıyla onlara canlıya sahip olma hakkı veriliyor. Bu hak gaspı olmasının yanı sıra geleneklere, temayüllere ve inançlara da aykırıdır. Aykırı olduğu kadar sakıncalıdır da. Çünkü eğer şirketler istemezlerse bu bitkilerin ürününden insanlar ve hayvanlar yararlanamayacak. Çünkü şirketlere patent yoluyla canlıya sahip olma hakkı tanınmıştır. Şirketler gen teknolojisiyle sadece canlıların sahibi olmuyor, doğadaki bütün biyoçeşitliliğin de yok olmasına neden oluyor. Başka bir deyişle üretimde sadece patentli tohum kullanımı

yoğunlaştıkça diğer çeşitlerin ekimi azalıyor. Zamanla kullanılmaya kullanılmaya o çeşitler azalmaya, kaybolmaya yüz tutuyor.

Bilindiği üzere 5553 Sayılı Tohumculuk Yasası ile çiftçinin kendi geliştirdiği çeşitleri satması yasaklandı. *Çıkarılan Kanun ile ayrıca:*

- Yurt içinde sadece kayıt altına alınmış çeşitlere ait tohumlukların ticaretine izin verildi. Çiftçilerin ürettiği tohumları satmalarına engel getirildi. Sadece tohumun kendi aralarında parasız değiş tokuşuna izin verildi.

- İzin dışına çıkan veya uymayanlar için Yasa'da cezai hükümler öngörüldü. Bunlar Yasa'nın; 7 ve 12. maddelerinde şöyle belirtiliyor:

Madde 7 - Yurt içinde sadece kayıt altına alınmış çeşitlere ait tohumlukların ticaretine izin verilir. Bu tohumluklar, Bakanlık tarafından belirlenmiş nitelik ve standartlara uygun, sertifikalı veya kütüğe kaydedilmek üzere kabul edilmiş veya standart tohumluk olarak ambalajlı ve etiketli olarak ticarete arz edilir.

Madde 12 - 4 üncü madde gereğince kayıt altına alınan çeşitlere ait tohumlukları;

a. Sertifikasyon işlemine tâbi tutulmadan ve standart tohumluk şartlarına uygun olarak kontrol edilip tohumluk analiz raporu alınmadan,

b. Yönetmeliğe uygun şekilde ambalajlamadan veya etiketlemeden ya da taklit ambalajlar veya taklit etiketlerle isim ve marka taklidi yaparak veya isim ve marka dışında da olsa iltibasa mahal verecek şekilde ibareler kullanarak,

c. Satanlar, dağıtanlar, satışa ve dağıtımına arz edenler veya şahsi ihtiyacından fazlasını ticarete konu olacak kadar elinde bulunduranlara onbin Yeni Türk Lirası idarî para cezası verilir. Fiilin tekrarı halinde beş yıl süreyle faaliyetten men edilir. Bu tohumluklara Bakanlık tarafından el konulur ve bu tohumlukların müsadere sine sulh ceza mahkemesince karar verilir. Müsadere edilen tohumlukların imha edilmesine karar verildiği takdirde, imha işlemi masrafları bu fiilleri işleyenlere ait olmak üzere, Bakanlık tarafından gerçekleştirilir.

d. Bakanlıktan yetki almadan tohumluk yetiştiren, işleyen, satışa hazırlayan, dağıtan veya satan kişi veya kuruluşlara, onbin Yeni Türk Lirası idarî para cezası verilir. Fiilin tekrarı halinde para cezası iki kat olarak uygulanır. Bu tohumluklara Bakanlık tarafından el konulur ve bu tohumlukların müsadere sine sulh ceza mahkemesince karar verilir. Müsadere edilen tohumlukların imha edilmesine karar verildiği takdirde,

imha işlemi masrafları bu fiilleri işleyenlere ait olmak üzere, Bakanlık tarafından gerçekleştirilir.

Yasa'nın ilgili maddeleriyle görüldüğü üzere aslında yerel tohum yasaklanmıştır. Tohumculukta ıslah, kontrol, anlaşmazlıkların halli konusunda devlet devre dışı bırakılmıştır. Tohumun yollarda güvenli akışını seyriseferini düzenleyecek, uymayanları uyaracak ve gerektiğinde ceza kesecek devletin "trafik polisleri" de yoldan çekilmiştir. Meydan tamamen özel tohumculuk firmalarına terk edilmiştir. Kısacası Yasa, şirketlerle çiftçiler arasında çıkacak olan anlaşmazlıklara da devleti değil, tohum şirketlerinin oluşturduğu Tohumcular Birliği'ni yetkili kılarak; savcılık, hâkimlik ve sanıklığın hepsini özel sektöre devrederek tamiri mümkün olmayan bir adalet cinayetini yasa eliyle işlemiştir.

Yasa; çiftçileri ihtiyacı olan tohumu şirketlerden karşılamaya mecbur bıraktı. Tohumculuk Kanunu ile de çiftçilerin çiftçilikle olan bağı koparılmış oldu! Bu aynı zamanda çiftçilerin, köylülerin üretme hakkının ellerinden alınmasıdır. AKP Hükümeti, şirketlerin tohum konusunda egemen olabilmesini pekiştirecek politik kararları aldı ve uyguladı. Örneğin yerel tohumlara destek verilmezken, sertifikalı şirket tohumları desteklenerek AKP tarafından teşvik edilmektedir.

Çokuluslu şirketler ve Hükümetler marifetiyle çiftçilerin üretme hakkı elinden alındı, şirketlere tutsak kılındı. Örgütsüz olan çiftçi haklarını koruyamaz duruma düştü/düşürüldü.

Özel sektör örgütlendi

Bu süreçte zaten örgütlü olan özel tohum şirketleri Hükümetlerin ön açıcılığıyla daha da örgütlü ve güçlü hâle geldi. Alt birlikler kurdu. Alt birliklerin kurulmasından sonra, 2008 yılında da Türkiye Tohumcular Birliği'ni (TÜRKTÖB), kamu niteliğinde meslek kuruluşu olarak kurdular.

Tohumculuk sektöründeki gerçek ve tüzel kişiler ile ilgili alt birliğin, alt birliklerde TÜRKTÖB'un üyesi mecburiyeti getirildi.

TÜRKTÖB;

- Üyeleri arasında iletişim ve dayanışma sağlamak, mesleki bilgi ve görgülerini geliştirmek,

- Konuları ile ilgili yatırım yapmak, araştırma ve inceleme yapmak veya yapmak ve raporlar düzenlemek,

- Tohumculuk sektörüyle ilgili kararların alınmasına yardım etmek üzere öneriler ve raporlar hazırlamak

üzere kurulan, **kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarının** örgütüdür.

Tohumluk üretim ve dağıtımı,

Tohumculukta özel sektörün önünü açma amaçlı kamu kendi örgütlülüğünü tahrip etmeye, kullanılamaz hâle sokmaya başladı.

- Tohum 1990'lı yıllarda KİT'lerin özelleştirilmesi ve işlevsizleştirilmesi sonucu tamamıyla özel sektöre,
- Tohumculuk Kanunu sonrasında ise yabancı şirketlere bırakıldı.

Tarım Bakanlığı'nın resmi olmayan verilerine göre 2009'da ülkemizde; Hibrit mısır tohumluğunun %75'ini 5 yabancı şirket sağladı. Ayçiçeğinde 3 yabancı şirketin payı %70'tir. Pamukta 3 yabancı şirketin payı %50'dir.

Çokuluslu tohum şirketler çok eskilerden bu yana tohumu ele geçirmek için UPOV çatısı altında bir araya geldiler.

UPOV

Çok Uluslu Şirketlerin (ÇUŞ) küresel tohum piyasasına hâkim olmalarını sağlayan bir kuruluş. 1961 yılında kurulan Uluslararası Yeni Bitki Çeşitlerini Koruma Birliği'dir UPOV. Gerçekte ise UPOV, tohum endüstrisinin gelişimi için kurulmuş bir sistemdir. IMF, DB ve DTÖ gibi kuruluşlar ile gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeleri UPOV'a girmeye zorlamışlardır. Türkiye 2007 yılında 65. üye olarak birliğe katıldı. UPOV faaliyete geçtiği 1970'lerden itibaren yaklaşık 30 yıl içinde pek çok bitki çeşidi yok oldu.

Şirketlere ve hükümetlerin şirket yanlısı politikalarına karşı mücadeleler

Bütün bunlar olup biterken öncelikle çiftçiler ve herkes sadece trübünden seyreden konumda olmadı. Farkındalığı artırmak için çeşitli çabalar gösterenler oldu. İttifaklar kuruldu, ortak mücadeleler verildi. Türkiye'de tohuma şirketleri egemen kılacak, çiftçileri çiftçilikten çıkaracak olan Tohumculuk Yasa Tasarısı'nı AKP Hükümeti hazırladı Meclis'e getirdi.

Tasarıya karşı GDO'ya Hayır Platformu, Çiftçi Sendikaları Konfederasyonlaşma Platformu, Çevre Mühendisleri Odası, Gıda Mühendisleri Odası (ZMO), Ekoloji Kolektifi, Türkiye Tarımcılar Vakfı, Tüketici Hakları Derneği ve Ziraat Mühendisleri Odası Tohumculuk Yasa Tasarısı'na karşı, 2 Ekim 2006 Pazarı günü TBMM Dikmen Kapısı önünde bir basın açıklaması yaptı.

ZMO Başkanı Gökhan Günaydın'ın okuduğu basın açıklamasıyla "çokuluslu şirketlerin tohum piyasalarını ele geçirmelerine zemin hazırlayarak, ülkenin geleceğini pazarlayan" Tohumculuk Yasa Tasarısı'nın Meclis'ten geri çekilmesi istendi.

Basın açıklamasında özetle "Ülkemiz tarımında uygulanan yanlış ekonomi politikalarına bir yenisi daha ekleniyor. Şu anda Meclis gündeminde olan Tohumculuk Yasası ülkemizin, tarımımızın ve gıda geleceğimizin yok edilmesi anlamına geliyor. Gıda egemenliğini çokuluslu gıda ve tarım şirketlerine veriyor. Uluslar arası tohum tekelleri Irak'ta savaş yoluyla çiftçileri tohumuz, halkı gıdasız bırakmıştı. Türkiye'de ise bu tarz bir işgal savaşa gerek kalmadan gerçekleşiyor. Meclis lobilerinde dolaşan tohum tekelleri milletin meclisini esir almaya çalışıyor. Bu yasa geleceğimizi patent altına alıyor ve bu hakları tarım tekellerine devrediyor" dendi.⁴

Yasa tasarısıyla halkın gıda egemenliği ve buna bağlı olarak gıda güvenliğinin ortadan kaldırıldığı vurgulandı. Meclis'teki tüm milletvekillerine tek tek mektuplar gönderilerek Tohum Yasası'nın geri çekilmesi için mücadele edildi.

Çiftçi Sendikaları Konfederasyonlaşma Platformu'nun üyesi olduğu dünyadaki küçük çiftçilerin küresel örgütleri olan La Via Campesina'ya bağlı çiftçi örgütleri de Türkiye Büyük Millet Meclis Başkanı'na, Meclis'te grubu olan parti başkanlarına, Başbakan'a hazırladıkları aşağıdaki mektubu gönderdiler (Kutu 1).

Türkiye'deki demokratik kitle örgütlerinin Meclis önündeki basın açıklaması, Çiftçi Sendikaları Konfederasyonlaşma Platformu ve dünyadaki diğer çiftçi örgütlerinin milletvekillerine gönderdiği mektuplara karşın IMF'den "almış kurs, görmüş terbiye" partilerimiz tasarıya olumlu oy verdiler. Tohuma şirketleri egemen kılacak olan Tohumculuk Yasası böylece Meclis'ten geçmiş oldu. Çiftçilerin eli böğründe kaldı.

Tohum ile çiftçinin bağı koparacak yasal değişiklik kararını Hükümet gözü kapalı cahil cesaretiyle aldı ve uyguladı. Meydan tohum şirketlerine bırakıldı. AKP Hükümeti'nin 2006 yılında çıkardığı 5553 Sayılı Tohumculuk Yasasıyla⁶; kamuya tohum alanından el çektilmesi, çiftçilerin ürettiği tohumlarına sadece değiş tokuş hakkı tanınması ve satışlarının engellenmesiyle meydanın tohum şirketlerine bırakılması duruma şahadet eder niteliktedir. Tohumculuk Kanunu'nun çıkarılmasında IMF, Dünya Bankası ve Avrupa Birliği'nin etkisi büyüktür.

Kutu 1. La Via Campesina'ya bağlı çiftçi örgütlerinin Türkiye Büyük Millet Meclis Başkan'ına, Meclis'te grubu olan parti başkanlarına, Başbakan'a hazırladıkları mektup**Sayın bayanlar ve baylar, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin değerli milletvekilleri;**

Tarımsal üretimde kullanılan tohumlarla ilgili bir yasayı oylamak üzere olduğunuzu öğrenmiş bulunuyoruz.

Bu yasa taslağı çiftçilerin kendi tohumlarını ellerinden alacaktır.

Biz Avrupalı küçük çiftçiler, benzer yasalardan çok çektik, hâlâ da çekiyoruz: tarımsal üretimimiz, her geçen gün çok uluslu şirketlere, onların tohumlarına ve tarım ilaçlarına daha fazla bağımlı hâle geliyor.

Avrupa Birliği'nin tercih ettiği yoğunlaşmış tarım modeli bizi çok ağır sorunlarla yüz yüze getiriyor, topraklarımızı harap ediyor, petrol kaynaklı gübreler ve tarım ilaçlarıyla sularımızı kirletiyor, sürekli olarak daha fazla yenilenebilir varlıkları tüketiyor.

Avrupa Birliği, milyonlarca küçük tarım işletmesinin ve ancak onlarla birlikte gelişebilen bütün bir biyolojik çeşitliliğin yok oluşuna izin verdi. Binlerce bitki çeşidi yitirilmiş ve onlarla birlikte yüzlerce hayvan ırkı tarihe karışmış oldu. Siz aynı hatayı yapmayın!

Bir Akdeniz ülkesinin hâlâ bu kadar geniş bir tarımsal nüfusu barındırabiliyor ve sizinki gibi zengin çeşitliliğe sahip bir tarımsal üretimi sürdürüyor olması bizim için bir gurur kaynağıdır.

Sizden elinizden geleni yapmanızı rica ediyoruz. Böylelikle bu yasa ile;

- Bütün çiftçiler kendi tohumlarını ve başka çiftçilerin tohumlarını ekme haklarını sürdürsün.

- Var olan bioçeşitlilik güvencede olmalıdır, böylelikle Türkiye'de çok olan küçük çiftçiler bundan yararlanabilir. Biliyoruz ki Türkiye uzun tarım tarihi ile devasa bir biyolojik çeşitlilik deposudur. Bu korunması gereken bir hazinedir.

- Küçük çiftçiye hiç bir mali veya idari kısıtlama getirilmemelidir.

- Tarım ürünleriniz, GDO'lardan (Genetik Olarak Değiştirilmiş Organizmalar) kaynaklı her türlü bulaşmadan korunmalıdır.

Türkiye'nin kendi nüfusunu besleyen ve hatta ihraç edebilmesini sağlayan küçük çiftçi kuşaklarının çabalarının tam değeri korunmalıdır.

Ülkenizde yerel tohumlarını kullanan, geleneksel ve yerel çeşitleri korumak için çalışan bütün çiftçilere yardım edilmelidir.

Yeni bir yol açması için yakınımızda Türkiye gibi bir ülkeye ihtiyacımız var, Avrupa'nın bütün küçük çiftçileri için ve düşük kaliteli standardize edilmiş ürünlere boğulmuş tüketicileri için bir ümit yolunu açacak bir Türkiye'ye. Geniş küçük çiftçi nüfusu ve bioçeşitliliğindeki zenginliğiyle Türkiye bu çiftçilere yardım etmek ve tarımsal mirasını korumak ve güvenliğini sağlamak için elinden geleni yapmak zorundadır.

Size ihtiyacımız var! Türk halkının temsilcilerine en derin saygılarımızla,⁴⁵

Şirket tohumculuğuna karşı bir başka mücadele biçimi

Bugün yerel tohumlar takas edilerek, yaygınlaştırılmakta, toprakta üretimi sürdürülerek, değişen iklim koşullarına adaptesi sağlanmaktadır. Böylelikle şirket tohumculuğuna karşı yerel tohum korunmakta, bu amaçla çeşitli kesimler birlikte tohum takas şenlikleri düzenlemektedir. Etkinliklerle sadece tohum üretimini yaşatmak değil, aynı zamanda bu tohumlardan elde edilen ürünlerden gıdaların türetilmesi, tüketicilere aracısız ulaştırılması amaçlanmaktadır. Bu çabalarla gıda egemenliğinin tekrardan üretici ve tüketicilere geçmesi için ilham sağlanmakta, başka bir dünyanın mümkün olduğuna ışık tutmaktadırlar.

GDO'lu tohumlar

Şimdi de dünya genelinde tohumların genleriyle oynuyorlar. GDO'lu tohumlarla, çiftçilerin bitki üretme

hakkı ellerinden tamamen alınmak isteniyor. Ayrıca bitkinin genetik yapısına başka bir gen yerleştirme yöntemi sayesinde şirketler, tohumların yanında ilaçlarını da satmış olacaklar. Başka bir deyişle, çiftçiler, tohumla birlikte aynı şirketin ilacını da almak mecburiyetinde bırakılacak. Şirketler, genetiği değiştirilmiş tohumlar için; "verimliliği artırır, daha az ilaç kullanmayı sağlar, açlığa ve yoksulluğa çare olur" diye gösteriyorlar. Şirketler tarafından propaganda edilen bu söylem, gerçek değil asılsızdır. Kamuoyunu yanıltma, çiftçilerin ve halkın kafasını karıştırma amaçlıdır.

Aslında tohum ve ilaç firmalarının birleşmesiyle aralarındaki rekabet daha kızıştı. Birleşenler tohumla birlikte ilaçlarını da satmak için buldukları bu yeni yolu "ikinci yeşil devrim" diye yaldızlayıp sunuyorlar. Tohum ve ilaçtaki pastadan paylarını büyütme, kazançlarını pekiştirme ve sürekli kılmak için propaganda etmelerinden başka bir şey değil.

Patentlerle kendilerini korumaya alan tohum, dolayısıyla ilaç şirketleri gerçekte verimliliği daha düşürecek. Ekolojiyi daha fazla bozacak, ekolojiye bağlı diğer krizleri tetikleyecek, çiftçileri daha fazla sömürecek olan ikinci yeşil devrim doğaya konulmuş bir tahrip kalıbı, insan sağlığına atılacak yeni bir el bombasıdır. Şirketlerin hibrit tohum ile başlattıkları birinci yeşil devrimin yıkımları devam ederken, ikinci yeşil devrimin yıkımının birincisini aratacağı rahatlıkla söylenebilir. Çünkü tohumda sahip değişmedi ki! Tohuma ilacı da ilave ederek beraberinde satmasının adı "ikinci yeşil devrim" oldu.

Türkiye'de bir de Biyogüvenlik Yasası çıkarıldı. Yasa kanunlaşmadan önce tasarısında GDO'lu tohumlarla üretimi de kapsıyordu. Şirketlerin yararına hükümet eliyle çıkarılmaya çalışılan GDO'lu tohumlarla üretimin serbest bırakılması çabalarına başta GDO'ya Hayır Platformu'nun karşı mücadeleleri ve yurttaşların aktif tepkileri sonucunda GDO'lu tohumlarla tarımsal üretim yapılması engellendi. Başarıldı. Fakat GDO'lu ürünlerle gıda imalatı ve GDO'lu ürünlerin hayvan yemi olarak kullanılması ne yazık ki engellenemedi.

Türkiye tohumculuğunun durumu

Türkiye biyoçeşitlilik bakımından zengin ülkeler sınıfındadır. Biyoçeşitlilik zenginliği Türkiye'ye tohum çeşitliliğini artırma ve geliştirmek için önemli olanaklar sunmaktadır. Türkiye tohumculuğunda çeşit sayısına baktığımızda fotoğrafı şöyle;

- **Tarla bitkilerinde** şu anda **730** adet üretim izinli, **2.606** adet tescilli olmak üzere **toplam 2.792** adet çeşit mevcuttur.
- **Sebelerde** ise **1.520** adet üretim izinli, **2629** adet tescilli (1.484 adet standart ve 1.145 adet sertifikalı) olmak üzere **toplam 4.194** adet çeşit vardır.
- **Meyve ve asmada** **10** adet üretim izinli ve **1.232** tescilli olmak üzere **toplam 1.242** adet çeşit mevcuttur.
- **7 adet** tescilli süs bitkisi vardır.⁷

Baklagil tohumculuğunun durumu

Türkiye'de Baklagiller 1994 yılında destekleme kapsamından çıkarıldı. Destekleme kapsamı dışında bırakılan baklagil ekimi hızla azaldı. Kamunun herhangi bir pazarlama politikası olmadığı için de üretici ciddi pazarlama sorunu yaşadı. Bunun üzerine çiftçi baklagil üretimini terk etti. Fiyat garantisi olan ürünlere yöneldi.

Baklagillerle buluşamayan/buğuşturulamayan ara-ziler doğal azot yerine suni gübrelerle daha fazla

mahkûm olduğu için çiftçi ile birlikte toprak sömürüsü de arttı. Birçok yerde yer altı ve yerüstü sular kirlendi, kullanılamaz duruma girdi. Kirlenmiş sularla sulanan bitkilerden elde edilen ürünler, insan ve hayvan sağlığı için tehdit oluşturmaya başladı. Baklagil ekimi azalınca küresel iklim krizine artan suni gübre kullanımı oranında katkı konulmuş oldu.

Devletin zaten olmadığı baklagil tohumculuğunda özel sektör de getirisi az olduğu için bu alana yatırım yapmaktan kaçınmakta.

Ne Yapmalı?

- Yöreye uygun çeşitlerin ekimi için kamu politikalar geliştirmeli ve uygulamalı.

- Kamu tohumculuk alanında özel sektöre verdiği destek ve teşvikleri çiftçilere doğrudan vermeli, baklagil ekimi özendirilmeli.

Bu politika değişikliğiyle;

- Fakirin eti baklagillerle halkın sağlıklı ve ucuz biçimde buluşması sağlanır,

- Toprak, su, insan ve hayvan sağlığı korunmuş olur, - Küresel iklim değişikliğine katkı yerine, küresel iklimin istikralı biçimde düşmesine katkı koyar.

- Çiftçinin nadasa ekimle birlikte kazancı artar. Toprak beslenir.

Bahçe bitkileri tohumluğu

Bahçe bitkilerinde üretim; generatif bir materyal olan tohum yanında, vegetatif materyaller olan fide, fidan yumru, çelik, soğan, stolon vb dikim materyallerini de içerir. Yalnız bu vegetatif materyaller de tohumluk sayesinde sağlanmaktadır. Bütün bu özellikler nedeniyle tohumluk ülkelerin tarım sektörleri için stratejik bir öneme sahip. Türkiye yaklaşık 28 milyon ton sebze, 18 milyon ton civarında meyve üretimiyle bahçe bitkileri yetiştiriciliğinde hatırı sayılır bir ülkedir⁸. Sebze tarımı, meyvecilik, bağcılık ve süs bitkileri yetiştiriciliğine göre tohumla çoğaltma ve ekonomik anlamda tohum üretimiyle daha fazla bütünleşmiştir.

Türkiye'de bahçe bitkileri türlerinde kayıtlı çeşit sayıları

Bugüne kadar 38 bitki türünde 4057 sebze çeşidi kayıt altına alınmıştır. Bunlardan 2574 sebze çeşidi Standart Tohumluk Kaydı (STK) listesinde yer almıştır⁹. En çok sayıda çeşit kaydının yapıldığı türler sırasıyla domates (640), hıyar (344), biber (329), marul (162), karpuz (144), karnabahar (120) ve kavundur (117). Dereotu, roka, rezene ve şalgam gibi sebze türlerinde ise yalnızca 2'şer çeşit kayıtlıdır.

Sebze çeşitlerinin çok büyük kısmı özel tohumculuk kuruluşları tarafından kayıt altına alınmıştır. Kamu kuruluşları ve üniversiteler tarafından kayıt ettirilen çeşit sayısı özel sektöre göre oldukça düşüktür. Özel sektör de sınırlı sayıda tohumu piyasaya sürdüğü için üretim az sayıda çeşitle yapılmakta, doğadaki biyoçeşitlik hızla azalmaktadır.

Sebze tohum üretimin durumu

Tohum ithalat miktarımız 2010-2012 yıllarında azaldı, 2862 ton olarak gerçekleşti. Tohum ihracatımız ise, 2010 ve 2011 yıllarında 2000 tonun üzerinde oldu, 2011 yılında en yüksek ihracat miktarıyla (2570 ton) ulaştı. Ancak 2013 yılında, tohum üretim miktarının azalışına bağlı olarak sebze tohum ihracatı da azaldı ve 479 ton olarak gerçekleşti.¹⁰

Türkiye dünyada tohum ithal eden ülkeler sıralamasında 8. Sırada yer almakta. 2013 yılı değerlerine göre sebze tohum ithalatı için 125,6 milyon dolar para ödedik¹¹ yalnızca domates tohumunun ithali için her yıl yaklaşık 60 milyon dolar ödeme yapmaktayız.

Türkiye sebze tohumu ihracatında 24. sırada. Tohum ihracatında elde edilen gelir 14,5 milyar dolar. Rakamlar/veriler bize sebze tohumluğunda net ithalatçı olduğumuzu göstermektedir.

Sonuç

Bitkisel üretimde kullanılan gübre, tarımsal ilaç ve hatta bazı sulama teknolojileri ile karşılaştırıldığı zaman tohumluğun son derece doğa dostu girdi olduğu bir gerçektir. Tabii ancak tohumun doğadaki doğal gelişimine, ıslah ve seleksiyon dışında doğal olmayan yollardan müdahale edilmediği sürece. Başka bir deyişle, doğadaki doğal gelişimine, ıslah ve seleksiyon dışında doğal olmayan yollardan verimliliği artırma yoluna başvurmak, tohumluğu doğa dostu girdi olmaktan çıkarır.

Evet, yeşil devrim dünya açlığını önleyemedi. Tersine açlığa ve kıtlığa hızla taşıyor. Ancak kullanımını alabildiğine yaydığı kimyasallar her geçen zamanda artmaya devam ediyor. Bu olumsuzlukların giderilmesi için dünyamız 1990'larda GDO'lu ürünlerle buluşturuldu. GDO'lu tohumların verimi artıracığı, tarım ilacı kullanımını azaltacağı, açlığa çare olacağı propaganda edilerek piyasa sürüldü. Tersine oldu; verimlilik artmadı, düştü. Tarım ilacı kullanımı art-

tı. Bu haliyle açlığa çare olamadı. Ayrıca hayvanlar üzerinde yapılan besleme çalışmaları hayvanların organlarındaki zararı, bağışıklık sistemini çökerttiği, sindirim sistemlerini tahrip ettiği görüldü. Bütün bu ve olası sorunları restore etmek ve bir daha yaşamamak için "yerel tohum, yerel üretim ve yerel pazar" zincirinin halkalarını tesis edilmeli. Tohumdan başlayarak gıda egemenliğini üreticinin ve tüketicinin birlikte ele geçirmeli. Çünkü "başka bir dünya mümkün" anahtarının kaybedildiği yer burasıdır.

Dipnotlar

1. Ali Bülent Erdem, "10 Soruda GDO" Broşürü, Çiftçi Sendikaları Konfederasyonu, karasaban.net.
2. Tarihsel süreç, Ahmet Atalık, Gıda Egemenliği; 15 Kasım 2016 TMMOB Ziraat mühendisleri Odası Sunumu'ndan derlenmiştir.
3. Douthwaite, B. (2002) Enabling innovation-a Practical Guide to Understanding and Fostering Technological Change, Zeed Boks, London. Aktaran: Tayfun Özkaya; "Türkiye Tohumculuğu ve İşletmelerinin Tasfiyesi" s.255. Mülkiye Dergisi, Bahar 2009/262.
4. "Tohum Yaşamdır, Yaşam Bizimdir", www.ekolojistler.org/ Erişim Tarihi 5 Haziran 2014.
5. Mektubun imzacı örgütleri: CPE – Coordination Paysanne Européenne, Plataforma Rural Alianzasporun Mundo Rural Vivo, CIFAES – Universidad Rural Paulo Freire, Réseau Semencespaysannes France, Nature & Progrès France, GM FreeCymru.Wales, UK AsociaciónEntrepueblosEspaña, ArcheNoah – AustrianSeedSaversOrganisationAustria, GM-freeIreland Network Ireland, Fundacja ICPPC – International Poland, InterkulturelleGaertenWurzelWerkAustria, CISAS – Centro de Información y Servicio de Asesoría en Salud Nicaragua, A SEED EuropeLindaCoenen /coordinator GMO TheNetherlands, CPON Nigeria, TheGreensMovement of Georgia / FoE-Georgia Georgia, GeneticFoodAlert UK UK, TheEdmondsInstitute USA, CoordinaciónTécnicaRed de SemillasEspaña, lesAmis de la Confédérationpaysanne France, BUKO KampagnegegenBiopiraterie/o BUKO Agrarkoordination Germany, Le Collectifpourune France-Comtésans OGM France, CROCEVIA Italy, ConfédérationPaysanne 32 France, Friends of the Earth England, WalesandNorthernIreland UK, GRAIN SPAIN, GRAIN INDIA, InteressengemeinschaftfürgentechnikfreieSaatgutarbeit GERMANY, AEFJN BELGIUM, THANAL India, COECO Costa Rica.
6. AKP Hükümetinin 2006 yılında çıkardığı 5553 Sayılı Kanun Bkz. Resmi Gazete, 8 Kasım 2006, sayı 26340.
7. Muhteşem Torun: Türkiye Tohumculuğunun Durumu, 21 Ocak 2016, Türkiye Ziraatçılar Derneği 15. Ulusal tarım ve Gıda Kongresi Sunumu.
8. tuik.govtr, 2014.
9. tarım.gov.tr.,2014; çizelge 2.1.
10. tuik. gov.tr, 2014; Şekil 3.3.
11. trademap.org., 2014, çizelge 3.2.